

KONFERENCA KATALOGIZACIJA 2007: NAZAJ K OSNOVAM IN NAPREJ V PRIHODNOST

Na Islandiji v mestu Reykjavik je 1. in 2. februarja 2007 potekala mednarodna konferenca *Katalogizacija 2007: nazaj k osnovam in naprej v prihodnost (Cataloguing 2007: Back to Basics – and Flying into the Future)* v organizaciji Islandske narodne in univerzitetne knjižnice (Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn), Mreže zvez nordijskih raziskovalnih knjižnic (The Nordic Research Library Associations Network) in Islandskega združenja za bibliotekarstvo in informacijsko znanost (Upplysing) v sodelovanju z Oddelkom za bibliotekarstvo in informacijsko znanost Islandske univerze. Konferenco, ki se je udeležilo okoli 220 udeležencev, veliko število iz Islandije in skandinavskih dežel, je odprla **Sigrún Klara Hannesdóttir**, direktorica nacionalne knjižnice.

Krajšemu pozdravnemu govoru **Jóhanne Gunnlaugsdóttir** (Fakulteta za družbene vede Islandske univerze), posvečenemu petdesetletnici univerzitetnega izobraževanja na področju knjižničarstva in informacijskih znanosti na Islandiji, je sledilo osrednje predavanje konference z naslovom *Katalogizacijski pravilniki in konceptualni modeli: RDA in vpliv FRBR in drugih pobud Ifle (Cataloguing codes and conceptual models: RDA and the influence of FRBR and other IFLA initiatives)*. V njem je priznana strokovnjakinja **Barbara Tillett** (Kongresna knjižnica), članica Mešane usmerjevalne komisije za revizijo Anglo-ameriških katalogizacijskih pravil in predsednica Oddelka za bibliografsko kontrolo pri Ifli predstavila novi mednarodni standard *RDA* za opis virov in dostopa do njih (*Resource description and access*), ki nastaja v okviru Mešane usmerjevalne komisije in ki bo nadomestil dosedanja *Anglo-ameriška katalogizacijska pravila (AACR2)*. Medtem ko je *AACR2* v pretežni meri odraz filozofije listkovnega kataloga, pa bo *RDA* prilagojen predvsem potrebam digitalnega okolja. To pomeni predvsem poenostavitev katalogizacijskih pravil, ki jih bo možno uporabljati kot vsebinski standard za opis virov v metapodatkovnih shemah v mednarodnem okolju.

RDA bo usklajen z uporabniško usmerjenima konceptualnima modeloma za bibliografske in normativne podatke, ki ju je razvila Ifla, tj. *FRBR (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise – FZBZ)* in *FRAR (Funkcionalne zahteve za normativne podatke)*. Prednosti *FRBR*-zacije so:

boljša organizacija kataloga, lažje katalogiziranje, predvsem na račun boljše avtomatizacije sistema, zmanjšan obseg katalogizacije (tj. delo bo treba katalogizirati samo enkrat za vse izrazne oblike dela, prav tako pa bo treba samo enkrat katalogizirati vsako izrazno obliko za vse njene pojavne oblike) ter olajšano iskanje vseh pojavnih oblik z dodajanjem podatkov o zalogi tudi na ravni dela in izrazne oblike.

Dobro osnovo za *RDA* predstavljajo tudi druge Ifline pobude. Tako imajo Iflina srečanja izvedencev s področja mednarodnih katalogizacijskih pravil (IME ICC: IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code) za nalogo pripravo dokončnega *Poročila o mednarodnih katalogizacijskih načelih*, ki naj bi nadomestilo Iflina *Pariška načela* iz leta 1961. Zadnje srečanje IME ICC je bilo letos avgusta v Pretoriji v Južni Afriki. Pri pripravi *RDA* so namreč upoštevana tudi priporočila in načela, ki so bila podana že v osnutkih poročila IME ICC in se nanašajo na: 1) obseg, 2) entitete, attribute in odnose, 3) funkcijo kataloga, 4) bibliografski opis, 5) točke za dostop, 6) normativne zapise in 7) osnovne zmogljivosti za iskanje. S stališča *RDA* je pomemben tudi projekt VIAF (Virtual international authority file), pri katerem sodelujejo Kongresna knjižnica, OCLC in Nemška nacionalna knjižnica. Cilj projekta, ki poteka v več fazah, je vzpostavitev sistema virtualne mednarodne normativne baze podatkov s povezavami do nacionalnih normativnih baz za osebna imena, po možnosti pa tudi za zemljepisna imena. VIAF bo omogočal spletno pregledovanje, preko storitev protokola OAI (Open Archive Initiative) pa tudi neposreden dostop do alternativnih nacionalnih oblik imena.

Struktura *RDA* še ni dokončna. Trenutno sta predvidena dva dela: *Del A – Opis in dostop* ter *Del B – Normativna kontrola (Kontrola dostopnih elementov)*. *Del A* bo vseboval naslednja poglavja: 0. Uvod, 1. Splošna navodila za opis virov, 2. Identifikacija vira, 3. Nosilec, 4. Vsebina, 5. Podatki o nabavi in dostopu, 6. Odnos med entitetami iz skupin *FRBR 1 in 2* (osebe, korporacije, družine), 7. Odnos med entitetami iz skupine *FRBR 1* (dela, izrazne oblike, pojavne oblike in enote). *Del B* bo vseboval: *Izbira dostopnih elementov, Splošna navodila za kontrolo dostopnih elementov, Dostopni elementi* (izbrane in variant-

ne oblike) za a) osebe, družine, korporacije in kraje ter b) dela, izrazne oblike itd., *Drugi podatki*, ki se uporabljajo pri kontroli dostopnih elementov.

Odločitev Mešane usmerjevalne komisije, da naj bo *RDA* standard za vsebino in ne za prikazovanje, kot je npr. ISBD, je bila ključnega pomena za nadaljnje delo pri pripravi *RDA*. Tako je na primer odpadla potreba po dodajanju ločil, kot jih predpisuje ISBD, hkrati pa je bila možna tudi večja svoboda pri razvrščanju, izbiri in dodajanju novih območjih. Ena od značilnosti *RDA* je načelo "Vzemi, kar vidiš!", s čimer bodo bistveno poenostavljena pravila v zvezi s prepisovanjem podatkov z vira v primeru raznih netočnosti, velikih začetnic, okrajšav itd. Spremembe bodo tudi pri splošni oznaki gradiva z uvedbo treh novih podatkovnih elementov, to so vrsta medija, vrsta nosilca ter vrsta in oblika vsebine. Nekatero druge razlike glede na AACR2 so še: možnost dodatnih vpisov za vse avtorje v primeru več kot treh avtorjev; možnost navedbe vseh založnikov, distributerjev itd.; neobvezna navedba odgovornosti, pač pa je obvezen vpis za dostopne elemente; obvezna koda za vrsto avtorstva; namesto enotnega naslova je obvezen naslov dela ali izrazne oblike (nič več ne bo zbirnih enotnih naslovov) itd. Do določenih sprememb bo prišlo tudi v izrazju; tako se bodo namesto izrazov, kot so značnica, normativna kontrola, normativna značnica, glavni vpis, dodatni vpis in enotni naslov, uporabljali naslednji izrazi: dostopni element, kontrola dostopnih elementov, izbrani dostopni element, primarni dostopni element, sekundarni dostopni element in izbrani naslov.

Že zdaj potekajo tudi priprave v zvezi z uporabo *RDA* v praksi. Predvidoma bodo potrebne nekatere spremembe, kar zadeva vključitev podatkovnih elementov *RDA* v obstoječo strukturo formata MARC 21. V primeru Dublin Cora, kjer obstajajo večje razlike med obema podatkovnima modeloma, pa že poteka usklajevanje med Mešano usmerjevalno komisijo in uporabniki Dublin Cora. Glede na to, da bo *RDA* ponujal mnoge alternativne rešitve, bodo potrebne ustrezne odločitve na ravni nacionalnih in drugih upravnih teles (npr. OCLC) zlasti v zvezi z izbiro kodirne sheme in nivoja opisa.

Četudi uporaba *RDA* pri katalogizaciji ne bo možna brez določenega predhodnega izobraževanja, pa bo *RDA* kot orodje že sam po sebi vodil katalogizatorje skozi različne postopke katalogizacije. Katalogizatorji bodo razen tega imeli možnost prilagoditi orodje lastnim potrebam, npr. glede na vrsto virov, ki jih obdelujejo.

RDA naj bi predvidoma izšel v začetku leta 2009, še pred tem pa naj bi bil do sredine leta 2008 pripravljen njegov dokončni osnutek. Osnutek *RDA* je dostopen na naslovu <http://www.collectionscanada.ca/jsc/rda.html>, prototipna

onlina različica orodja *RDA* pa na naslovu <http://www.rdaonline.org>.

Predstavljeni so bili tudi trije scenariji za podatkovno vzpostavitev *RDA*. Po prvem scenariju se bodo podatki *RDA* shranjevali v relacijski oziroma objektni strukturi baz podatkov, ki bo odražala konceptualna modela *FRBR* in *FRAD*. Po drugem in tretjem scenariju pa se bodo podatki *RDA* shranjevali v strukturi baze podatkov, kot je to običajno v knjižničnih aplikacijah (tj. podatki se bodo shranjevali v bibliografskih in normativnih zapisih ter v zapisih o zalogi). Razlika med drugim in tretjim scenarijem je v glavnem ta, da v tretjem scenariju ne bo povezave med bibliografsko in normativno bazo podatkov. Podatke *RDA* bo možno kadar koli preslikati v kateri koli scenarij.

Caroline Brazier (Britanska knjižnica), vodja Nabave in katalogizacije, je izpostavila nekatera ključna vprašanja pri načrtovanju bodoče katalogizacijske politike in prakse v hitro se spreminjajočem okolju katalogizacije (zmanjševanje pomembnosti knjižničnih katalogov, cena katalogizacije, elektronsko založništvo itd.), predvsem z vidika katalogizacije v Britanski knjižnici (*Cataloguing policy and practice 2007 and beyond: a view from the British Library*). Da bi obdržali svojo vlogo, bi morali katalogizatorji razumeti uporabnike in se čim hitreje prilagoditi. Predvsem bi morali izboljšati učinkovitost katalogizacije (potrebna je stalna revizija katalogizacijske prakse, npr. revizija nivojev zapisa za določene vrste zapisov), obogatiti digitalni dostop do virov, razviti in izboljšati navigacijska orodja po knjižničnih zbirkah, dati večji poudarek vsebini in uvesti ustrezne storitve Web 2.0, lokalne kataloge vključiti v večje ponudnike informacijskih storitev, zagotavljati kakovost in doslednost svojih storitev itd.

Renate Gömpel (Nemška nacionalna knjižnica), predsednica Sosveta ICABS (IFLA-CDNL Alliance for Bibliographic Standards), je predstavila glavne dejavnosti ICABS, ustanovljenega leta 2003, na področju standardov za bibliografsko kontrolo (ISBD, FRBR, FRANAR, FR SAR, IME ICC) in odgovarjajočih standardov za formate, metapodatkovne sheme in iskalne vmesnike (UNIMARC, MARC 21, MARCXML, MODS/MADS, PREMIS, Z39.50, ZING) (*ICABS: a new approach to well known challenges in the area of bibliographic and resource control*).

Sigrún Hauksdóttir (Konzorcij islandskih knjižnic) je predstavila delovanje islandskega nacionalnega knjižničnega informacijskega sistema Gegnir (<http://www.gegnir.is>) (*A national library system: the goal of a single union catalogue – advantages and disadvantages*), ki je nastal z združitvijo več vzajemnih katalogov, med katerimi sta bila največja Gegnir (Nacionalna in univerzitetna knjiž-

nica ter večina drugih univerzitetnih knjižnic) in Fengur (Mestna knjižnica Reykjavik, bolnišnice in 90 javnih knjižnic). V sistem Gegnir, ki vsebuje 900.000 bibliografskih zapisov za 3.700.000 enot, je vključeno dvesto knjižnic vseh vrst. Knjižnice kreirajo zapise neposredno v Gegnir. Več kot polovica knjižničarjev (160) ima pooblastilo za kreiranje zapisov. Baza podatkov se letno poveča za 40.000 zapisov, tj. 250 zapisov na katalogizatorja. Normativna baza v sistemu Gegnir vsebuje zapise za osebna imena in islandske predmetne oznake. Za upravljanje sistema skrbi konzorcij islandskih knjižnic.

Trond Aalberg (Norveška univerza za znanost in tehnologijo) je predstavil poskusno FRBR-zacijo norveške bibliografske baze podatkov BIBSYS – v njej je okoli štiri milijone zapisov v formatu BIBSYS-MARC – kot del skupnega projekta, pri katerem sodelujejo BIBSYS, Norveška univerza za znanost in tehnologijo in Norveška nacionalna knjižnica (*FRBR and MARC – match or mismatch?*). S poskusom naj bi ugotovili: 1) ali so obstoječi formati MARC sposobni izraziti konceptualni model FRBR, 2) kaj bi bilo treba narediti za večjo eksplicitnost modela FRBR v zapisih MARC ter 3) kako bi lahko izboljšali formate MARC. Poskus je pokazal: 1) da je preslikava iz formata MARC v FRBR samo začetek, 2) da je razmeroma enostavno identificirati entitete, vezane na določeno podatkovno polje, 3) da pa se pojavljajo težave pri tistih entitetah, ki niso v takšnem odnosu, 4) da je nekatere odnose možno razbrati iz same rabe polja, spet druge ne, 5) da je pogosto potrebna zahtevnejša obdelava podatkov (npr. razni popravki), 6) da prihaja do raznih nedoslednosti, 7) da je pomembna kakovost podatkov, 8) da je glede na kompleksnost katalogizacijskih pravil potrebno temu ustrezno zahtevno dekodiranje zapisov in 9) da ni pravila, ki ne bi imelo tudi izjem pri tolmačenju zapisa. Bibliografski podatki bi morali z vidika FRBR natančno določati entitete z uporabo opisnih podatkov ali identifikatorjev (npr. koda za vrsto avtorstva pri dodatnih vpisih za avtorje), prav tako bi morali jasno določati odnose, ki so lahko semantični ali ciljni (entitete, ki kažejo "na" ali "od"). Poskus je med drugim pokazal, da le pet odstotkov zapisov vsebuje tudi enotni naslov; čeprav je v večini primerov možno naslov dela določiti na osnovi navedbe naslova, pa to ni vedno najbolj zanesljiv vir za identifikacijo dela. Prikazani so bili tudi najbolj tipični primeri FRBR-zacije in z njimi povezane težave. Obstoječi bibliografski podatki že vsebujejo elemente, ki podpirajo model FRBR. Zdi se, da so formati MARC sposobni podpirati model FRBR tudi v prihodnosti, predvsem na račun dolge tradicije. Na drugi strani pa je očitno, da je standard XML v primerjavi s standardom ISO 2709, na katerem temeljijo formati MARC, neprimerno bolj prožen in generičen, toda manj izrazen kot formati MARC z vsemi svojimi podrobnostmi. Struktura FRBR pride do izraza, tako izgleda, le v primeru manjšega dela kataloga.

Erik Thorlund Jepsen (Danska knjižnična agencija) je govoril o pomenu odnosov med bibliografskimi entitetami pri strukturiranju kataloga z vidika uporabniških nalog, ki so po FRBR: najti, identificirati, izbrati in pridobiti ali dobiti dostop do entitete (*Bibliographic relations*). Bibliografske odnose je možno v uporabniških vmesnikih izraziti kot implicitne ali eksplicitne povezave. Predstavljena je bila povsem samodejna pobuda za prikaz izdaj istega dela v Danskem vzajemnem katalogu (<http://bibliotek.dk/>). Kot dela so prikazane tudi izrazne oblike istega dela v drugem jeziku, kar se sicer razlikuje od definicije v FRBR. Glede na visoko raven normativne kontrole in uporabo izvornih naslovov je bilo mogoče izrazne oblike istega dela enostavno razvrstiti po skupinah pri izpisu zadetkov iskanja. Prikaz na ravni dela temelji na sprotne ujemanju in razvrščanju zapisov za pojavne oblike po skupinah na osnovi ujemanja normativnih podatkov o avtorju in naslovu. Od dela je nato možno preiti na pregled pojavnih oblik. Na podoben način bi bilo možno prikazati tudi različne druge odnose, npr. bibliografske družine, skupne lastnosti, odnose med celoto in njenim delom itd., za kar pa je treba skrbno načrtovanje sistemskih lastnosti in strukture povezav.

John Espley (VTLS) je predstavil vzpostavitev modela FRBR v integriranem knjižničnem sistemu Virtua (*Differentiating libraries through enriched user searching: FRBR implementation in Virtua*). Eno od ključnih vprašanj pri načrtovanju Virtue je bilo, ali naj bodo zapisi shranjeni kot zapisi FRBR ali pa naj jih v to obliko pretvarjajo sproti. V podjetju VTLS so se odločili za prvo rešitev, saj omogoča boljšo kolokacijo, preverjanje s stališča validacije del, izraznih in pojavnih oblik ter upravljanje povezav med odnosi znotraj skupine sorodnih zapisov. Druga pomembna odločitev pa je bila v prid mešanega kataloga z zapisi v formatu MARC in obliki FRBR, ki naj bi podpiral selektivno FRBR-zacijo kataloga. Po raziskavah v VTLS in OCLC naj bi s FRBR-zacijo pridobilo samo okoli 18 odstotkov vseh bibliografskih zapisov; preostalih 82 odstotkov zapisov pa naj ne bi vsebovalo nikakršnih povezav z drugimi zapisi. V podjetju VTLS so razvili vrsto orodij, ki naj podpirajo katalogizacijo: gumb, s katerim pretvorimo zapis v obliko FRBR, avtomatsko povezovanje dela, izrazne in pojavne oblike, kopiranje celotne strukture FRBR med katalogi, analiza kataloga z namenom ugotavljanja kandidatov za FRBR itd. Sledila je demonstracija Virtue na izbranih primerih (<http://www.vtls.com/Corporate/FRBR.shtml>). Odnosi med delom, izrazno in pojavno obliko znotraj skupine sorodnih zapisov so v vmesniku prikazani v zgornjem delu okna v obliki raztegljive drevesne strukture z zamiki glede na vrsto entitete. V spodnjem delu okna je prikazan zapis, označen v drevesni strukturi. Vsak zapis pod nivojem dela ima identifikacijsko številko (polje 001) in polje za povezavo (polje 004), ki je izposojeno iz *MARC 21 Holdings*: pol-

je 004 – Identifikacijska številka sorodnega bibliografskega zapisa. Identifikacijska številka v polju 004 je enaka identifikacijski številki zapisa na predhodnem nivoju. V Virtue so se pri organizaciji in predstavitvi odnosov FRBR oprli na koncept naddela (angl. *super or supra work*), ki ga je leta 1997 uvedel Rahmatollah Fattah. Naddelo je umetno delo, ki povezuje med seboj družino sorodnih del ali poddel (angl. *sub-works*). Koncept je še zlasti koristen pri prikazu strukture odnosov FRBR pri serijskih publikacijah. Virtue že od konca leta 2003 uporabljajo v Université Catholique de Louvan (UCL) in imajo z njo v glavnem pozitivne izkušnje.

Judy Levi (Ex Libris) je predstavila nov Exlibrisov proizvod Primo (*The new user experience: Primo*), katerega glavne značilnosti: iskanje po integriranih knjižničnih sistemih, digitalnih arhivih, bazah podatkov in serijskih publikacijah, samodejno zbiranje podatkov iz različnih virov; normalizacija in bogatenje tako zbranih podatkov ter možnost iskanja po njih v enem grafičnem vmesniku.

Vse predstavitve s konference so dostopne na naslovu:
<http://ru.is/kennarar/thorag/cataloguing2007/>.

Matjaž Zalokar